

Sólyom Réka

A slammer bölcészszemmel: kérdőíves felmérés egyetemisták körében két slam poetry szövegről¹

Absztrakt

A tanulmány az 5. Országos Slam Poetry Bajnokságon 2016-ban elhangzott két slam poetry előadáshoz kapcsolódó stilisztikai vizsgálatot mutat be: egy 2022 márciusában felvett kérdőíves felmérés vonatkozó eredményeit dolgozza fel a slam poetry előadásokkal kapcsolatban. Vizsgálja egyfelől a slam poetry műnemére és műfajára vonatkozó adatközlői vélekedéseket, mivel feltételezi: egy olyan heteromediális jelenség, mint a slam poetry esetében ezek nem lesznek egységesek az adatközlők vélekedésében. Elemzi másfelől az adatközlők azon válaszait, amelyek a két előadás szóképeihez, alakzataihoz kapcsolódnak, különös figyelmet fordítva az aposztrofé jelenségére.

Bevezetés

A slam poetry műfaja ötvözi az előadást, az írást, a versenyt és a közönség részvételét – utóbbiból következik, hogy leginkább élőszóban hatásos. Gyökerei az 1980-as évekig nyúlnak vissza, amikor művészeti mozgalomként, heti költészeti eseményként indult. A későbbiekben önálló műfajjává nőtte ki magát, amely hatással van a modern kultúra és közélet számos területére.² Mint arra Mészáros

1 A tanulmány „A személyjelölés konstrukcióinak korpuszalapú, kognitív poétikai vizsgálata” (NKFI-1, K 137659) című pályázat támogatásával készült. Köszönöm a Stíluskutató csoport tagjainak a kézirat véglegesítéséhez adott értékes tanácsait, javaslatait.

2 SÓLYOM Réka, PAP Andrea, *Magyar költők megidézése. Két slam poetry szöveg empirikus vizsgálatának tanulságai* =

Márton is utal,³ a különféle honlapokon – magán a slampoetry.hu-n is – szereplő definíció heterogenitásánál fogva nyitva hagyja a kérdést, illetve a lehetőséget, hogy tudniillik költészet-e a slam poetry. Vass Norbert összefoglalójában megjelenik a „posztmodern performansz-költészet”⁴ meghatározás, és cikkének végén az alábbi módon summázza a slam poetry lényegét: „Úgy tűnik, a slam poetry szóbeli költészetként működik igazán.”⁵

A műfaj napjainkban Magyarországon is széles közönséget vonz: az előszóban, közönség előtt előadott szövegek népszerűsége a COVID 19 világjárvány okozta szünet ellenére is megmaradt, és a járvány csillapodásával folytatódnak az események. A magyar nyelvű előadások népszerűségét mutatják az egyes városokhoz, illetve az országos bajnokságokhoz kötődő rendezvények: elődöntők, döntők szervezése, felvételei, valamint az ezekhez az eseményekhez kapcsolódó Facebook-oldalak, illetve a SlamPoetry Budapest oldalán megtekinthető anyagok. Utóbbi felületen található meg a korábbi döntők anyagának felvételei,⁶ amelyek visszanezethetők, különféle szempontok (például kattintásszám) alapján sorrendbe tehetők.

A szóbeliség fontossága a slam poetry esetében tehát tagadhatatlan, a költészetként, líraként, illetve versként történő meghatározás azonban már problematikusabb. A slam poetry szövegek vizsgálata során ugyanis megfigyelhető, hogy vannak az említett, döntős előadásokat tartalmazó honlapon olyan szövegek – például a Slam Poetry Országos Bajnokságokon elhangzottak között is –, amelyek prototipikusan nem sorolhatók be a vers műfajába. Egy nemrég lezajlott online előadás során, ahol érdeklődők – főként középiskolások és magyartanárok – kapcsolódtak be a slam poetry témakörét nyelvészeti szempontból megközelítő diskurzusba,⁷ szintén megfigyelhető volt, hogy keveredtek a műnemi, illetve műfaji meghatározások a résztvevők slam poetryről szóló megjegyzéseiben: szóba került a líra és az epika műneme, valamint a vers, a próza, sőt, még a stand up comedy műfaja is.

A vizsgálat célja és módszere

A jelen tanulmány az említett YouTube-felületen megtekinthető két slam poetry előadás: Bárány Bence és Dékány Nikolett egy-egy szereplésének műfaji, illetve stilisztikai jellemzőjét vizsgálja.⁸ A vizsgálódás célja a kognitív stilisztikai, illetve vonatkozó műfajelméleti jellemzők együttes alkalmazása a két szöveg elemzése esetében a célból, hogy kirajzolódjanak egyfelől a műnemre vonatkozó befogadói vélekedések, másfelől a műfajra vonatkozó megállapítások, továbbá annak megismerése, hogy a retorikai-stilisztikai alakzatok megjelenése – köztük kiemelten az aposztrofé jelenléte – hogyan érvényesül és mennyiben járul hozzá a befogadók stílustulajdonításához.

Líra, poétika, diskurzus, szerk. LACZKÓ Krisztina, TÁTRAI Szilárd, Bp., ELTE Eötvös József Collegium, 2021, 276.

3 Mészáros Márton, *A slam poetry mint műfaj és/vagy médium*, Partitúra, 2020/2, 77.

4 Vass Norbert, *Kis hazai slamtörténet, avagy a text-tusák kontextusa*, Szépirodalmi Figyelő, 2012/12, 38.

5 *Uo.*, 51.

6 <https://www.youtube.com/user/slampoetrymagyarorsz/videos> (letöltve: 2022. március 7.)

7 Az online előadás és beszélgetés, amelyet a szerző tartott, a Károli Gáspár Református Egyetem szervezésében hangzott el 2022. február 10-én *A slammer nyelvészszemmel* címmel.

8 A felvételek lejátszására és a szövegek elemzésére az előadók hozzájárulásával került sor.

A jelen elemzés célja nem az, hogy átfogó képet adjon a slam poetry műfajához kötődő befogadói attitűdökről, stílustulajdonításról vagy kognitív stilisztikai, poétikai kérdésekről. Esettanulmányként, a Stíluskutató csoportban létrehozandó slam poetry alkorpusz összeállításának folyamata során azonban hozzá kíván járulni ezen kérdések vizsgálatához, a kérdés fókuszában lévő elméleti jellemzők és a kérdőívezés során kapott empirikus adatok segítségével adalékokat kíván szolgáltatni a további kutatásokhoz.

A slam poetry műfajának témakörében a kutatócsoporton belül kérdőíves felmérésre egyetemi hallgatók körében 2020 márciusában, tehát a jelen felmérés előtt pontosan két évvel került sor.⁹ A vizsgálódás akkor Simon Márton két, írásban megjelent,¹⁰ a 2012. évi Margó irodalmi fesztiválra írt, József Attilát és Nemes Nagy Ágneszt megszólító szövegéhez kapcsolódott: vizsgálta a szövegekben megjelenő intertextualitás kérdéseit, a slammer és a megszólított költők viszonyát, különös tekintettel a megszólítás alakzatára, valamint az adatközlőknek (a kérdőív szövegeiben meg nem nevezett) a költőkkel kapcsolatos ismereteit, attitűdjét.

A 2022. évi kérdőíves vizsgálat, amelyet a szerző egyedül készített elő és végzett el, egyfelől folytatást, másfelől előrelépést is kíván jelenteni a korábbi, hasonló vizsgálatokhoz képest: a 2020 tavaszán végzett felmérés folytatása abban a tekintetben, hogy slam poetry szövegek stilisztikai, kommunikációs és retorikai jellemzőire kérdez rá; továbblépés viszont abban a tekintetben, hogy az adatközlők 2022 tavaszán videofelvételről nézhették meg a Slam Poetry Bajnokságok országos döntői közül a 2016-ban lezajlott 5. Országos Bajnokság két előadását, így volt lehetőségük az előadásmódból fakadó jellemzőkre, valamint az előadó és a közönség viszonyára is reflektálni. A felmérés hangsúlyozottan pilot jellegű, kiindulópontként kíván szolgálni a slam poetry alkorpuszban megjelenő további slamszövegek stilisztikai és retorikai jellemzőinek jövőbeli tanulmányozásához.

Előzmények, elméleti megfontolások

A kutatás másik előzményének tekinthetők azok a kérdésfelvetések, amelyek a slam műfaji és műnemi kategorizálásához, a „hagyományos”, iskolai irodalmi tanulmányokból ismert besorolások problematikusságához kapcsolódnak. Erre utal Mészáros Márton is, amikor a slam poetry témájú tanulmányának bevezetőjében megjegyzi: a slam poetry mint műfaj „[...] ellenáll – az egyébként is problémás – műnemi, műfaji taxonómiáknak.”¹¹ Amennyiben a slampoetry.hu weboldal öndefinícióját – amely szerint a slam poetry egyszerre előadó költészeti verseny, önálló előadói műfaj, valamint modern költészeti stílus is egyben¹² – vesszük alapul a műfaj meghatározásához, heterogén: stílust, műfajt és műnemet tartalmazó, „kevert” definíciót kapunk. Az elmondottakat figyelembe véve a slam poetry jobban felfogható ún. proaktív műfajként:¹³ a slammer megszólalása a közönség

9 Vö. SÓLYOM, PAP, i. m.

10 <https://simonmarton.wordpress.com/2012/06/08/kedvencek-temetoje-margo-slam-poetry-szovegek-jozsef-attila-nemes-nagy-agnes/> (letöltve: 2020. január 16.)

11 MÉSZÁROS, i. m., 77.

12 Uo.

13 Vö. GÁBOR SIMON, *On Patterns of Intersubjective Cognition in Didactic Poetry*, Logos & Littera. Journal of Interdisciplinary Approaches to Text, 2016/3, 96.

előtt klasszikus retorikai szituációként értelmezhető, amelynek során az iskolai oktatásban megismert műfajokhoz képest újszerű műfaj, a slam rendezi el a befogadók korábbi tapasztalatait. Vizsgálandó kérdés tehát, hogy milyen a slam poetry viszonya a klasszikus műnemi és műfaji jellemzőkhöz. A slam poetry műfajának esetében ugyanis a szerző (előadó) „ugrál” a hagyományos költői szerep és a rétor, az előadóművész szerepe között: egyfelől érvényesül azon attitűdje, amelyet Kulcsár-Szabó Zoltán a következőképpen összegez: „[a költő] [...] nyelve nélküli a használat és a cselekvés mindenfajta dimenzióját és a szavak »testéhez« való közelsége csak annyiban tér el a prózaíróétól, amennyiben »kívülről« tekint rájuk”.¹⁴ Másfelől viszont – az előadói műfaj jellegéből fakadóan – kommunikációs félként, előadóművészként is jelen van közönsége előtt.

A befogadói elvárások, amelyeket a slam poetry előadás megtekintése során a hallgatóság előhív, a közönség korábbi előismeretei, tanulmányai alapján adottnak tekinthetők és sémaként aktiválódnak. Ennek megfelelően a jelen vizsgálat nemcsak a slam poetry előadásokra irányul, hanem egyben arra is, hogy mi tudható meg a befogadói folyamatokról, a műfaji, műnemi jellemzők felismerésének jellegéről. Érdekes az ún. műfajesemény megközelítést is bevonni a slam poetry jellemzésébe;¹⁵ ennek értelmében az előadások meghallgatása során a befogadókban olyan egyéni cselekvési mintázat aktiválódik, amely korábban megszerzett tudásukhoz és a kapcsolódó konvenciókhoz kötődik. Ezek mentén történhet meg a társas-kulturális helyzetek és (beszéd)cselekvések azonosítása.¹⁶ A slam poetry előadások műfajeseménye esetében – az előadó és a közönség viszonyából következően – a befogadók figyelme az interakciós helyzetre irányul, erre koncentrálnak – mutat rá Kuna Ágnes és Simon Gábor.¹⁷

Amennyiben a slam poetry műfajára „[...] a szóművészetnek egy sajátosan hibrid médiumaként”¹⁸ tekintünk, felmerülnek olyan kérdések, amelyek vizsgálatára, tisztázására kifejezetten alkalmasak a kérdőíves felmérések. A felmérések empirikus voltából következően a módszer előnyei, illetve a hozzá kapcsolódó további feladatok: mivel a kapott válaszok adott pillanatban, befogadók megadott csoportján belül, kijelölt szövegekkel kapcsolatos információkat tartalmaznak,¹⁹ célszerű megismételni a vizsgálatot bizonyos időközönként további szövegek, további adatközlők bevonásával. Befolyásolja a kérdésekre adandó válaszok relevanciáját az adatközlők műfajismereti, irodalomelméleti, stilisztikai kompetenciája, előzetes tájékozottsága is. Mivel a jelen felmérés kifejezetten a slam poetry szövegek műnemi és műfaji jellemzőihez, illetve a vizsgálatban szereplő két szöveg stilisztikai jellemzőihez kapcsolódik, bölcsészhallgatók (tanári szakos diákok) bevonására került sor a kitöltés során. Róluk érdeklődésük és a témával kapcsolatos előzetes

14 KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Irodalmiság és medialitás a költészetben* = Uő, *Metapoétika. Nyelvszemlélet és önprezentáció a modern költészetben*, Bp., Pozsony, Kalligram, 2007, 15.

15 KUNA Ágnes, SIMON Gábor, *Műfaj, szövegtípus, szövegfajta. Nézőpontok, kategóriák, modellek a szövegnyelvészeti kutatásban*, Magyar Nyelv, 2017/3, 261.

16 Gerard STEEN, *Genre between the humanities and the sciences = Bi-Directionality in the Cognitive Sciences*, eds. Marcus CALLIES, Wolfram R. KELLER, Wolfram R., Astrid LOHÖFER, Amsterdam, Philadelphia, John Benjamins, 2011, 28, id. KUNA, SIMON, i. m., 261.

17 Uo.

18 MÉSZÁROS, i. m., 87.

19 Vö. SÓLYOM Réka, *A kérdőíves felmérések szerepe kognitív szemantikai és stilisztikai elemzésekben* = *Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*, szerk. DOMONKOSI Ágnes, SIMON Gábor, Eger, Linceum, 2018, 197–209.

ismereteik alapján feltételezhető, hogy releváns válaszokkal szolgálnak a két előadás megtekintése közben kitöltendő kérdőív tekintetében.

A kérdőíves felmérés célja, adatközlői

A kérdőíves felmérés során a cél többértű volt: egyfelől szerettük volna megtudni, hogyan vélekednek az adatközlők a slam poetry műfajáról és műneméről a megtekintett két előadás alapján: prózának vagy versnek, lírának, epikának, esetleg drámának tartják-e. Rákérdeztünk a szubjektív véleményükre is: melyik előadás tetszett nekik jobban, és miért. Másfelől a kérdőív második része kimondottan a retorikai-stilisztikai alakzatok felismerésének vizsgálatát tűzte ki céljául: ennek keretében egy általános kérdés vonatkozott arra, hogy sorolják fel az adatközlők, hogy előzetes ismereteik, korábbi tanulmányaik alapján (nem kizárólag magyar szakosok töltötték ki a kérdőívet, így többen korábbi, gimnáziumi ismereteikre hagyatkozhattak) milyen szóképeket, alakzatokat ismernek fel a két előadásban. Mindezeket túl a vizsgálat külön fókuszált az aposztrófé jelenségére, de nem kizárólag retorikai, stilisztikai alakzatként, hanem a fent ismertetett módon a figyelem irányításának kognitív eszközeként tekintve rá. A kérdőívben ugyanis külön kérdés vonatkozott arra, hogy felismernek-e az adatközlők aposztrófét a megtekintett szövegekben. A kérdőív kitöltése előtt röviden szóban ismertettük az adatközlőkkel egyrészt az aposztrófé jelenségét kognitív megközelítésben – erre azért volt szükség, mert a kérdőívet kitöltő csoportok tagjai arra a kérdésre, hogy tudják-e, mi az aposztrófé, nemmel vagy bizonytalanul válaszoltak (például: „valakihez címzett beszéd”), ezért szükségesnek láttuk tisztázni a jelenség mibenlétét, hogy meg tudják válaszolni a kérdést az adatközlők.

A kérdőívet összesen 24 adatközlő (19 nő és 5 férfi) töltötte ki 2022 márciusában. Az adatközlők a Károli Gáspár Református Egyetem hallgatói voltak: egyrészt levelező képzésére járó magyar-tanár szakos hallgatók egy kis csoportja, valamint nappali képzésre járó, osztatlan tanári szakos hallgatók töltötték ki a két előadással kapcsolatos kérdőívet. Az adatközlők életkora változatos volt: 1968 és 2002 között születtek.

A kérdőív kitöltésére szimultán módon került sor: az adatközlők előre áttekinthették a kérdéseket, majd egy alkalommal megnézhatték a slam poetry előadásokat, és a megtekintés során, illetve utána még néhány percig dolgozhattak a kérdőíven. A kitöltés online módon zajlott: az adatközlők egy Google-kérdőívben elkészített kérdéssorhoz kaptak linket, és az így megjelenő kérdőív válaszaikra elektronikus módon kellett válaszolniuk.

Eredmények

Szubjektív vélemények

Az 1. kérdés a következőképpen hangzott: „Melyik előadás tetszett jobban Önnek? Miért? (Pl. témaválasztás, előadásmód, előadó személye stb.) Írja le röviden!”. A válaszok alapján elmondható, hogy az adatközlők kb. 50-50%-ban szavaztak az egyik, illetve a másik előadásra: Bárány Bence előadását 1 fővel többen, 12-en jelölték meg jobban tetszőként, Dékány Nikolettét 11-en jelölték meg, 1 fő pedig nem tudott dönteni, neki egyformán tetszett mindkét előadás.

A számoknál érdekesebbek azonban a magyarázatok: Bence előadásával kapcsolatban azok, akiknek ez jobban tetszett, kiemelték a témaválasztás szimpatikusságát (pl.: „Hozzám közelebb áll a vicces téma ebben a műfajban”; „jelen pillanatban jobban esett egy vicces történet”), az előadásmódot (pl.: „viccesebb és lazább volt”; „a hangsúlyozása is zseniális volt”; „inkább improvizálásnak hatott, az előadó személye humorosabb, ösztönösnek hatott”), valamint a szöveg szerkezetének felépítettségét (pl.: „jobban felépített volt a szöveg”). Nikolett szövegével kapcsolatban pozitívumként említették az adatközlők, hogy aktuális, fontos a témaválasztás az időshozzá tartozók magányosságáról (pl.: „rendkívül megható volt számomra, tudtam vele azonosulni”; „a témaválasztás okán, az üzenet fontos, tisztán átjött”; „jobban megérintett a téma, és jobb volt hallgatni”). Látható, hogy a személyes érzelmek alapvetőek két igényhez kapcsolódtak a szövegek megtekintésekor: az egyik jellemző attitűd a szórakoztatás igénye volt: humoros, frappáns előadást, kellemes szórakozást vártak el azok az adatközlők, akiknek az 1. szöveg, Bencéé tetszett jobban. Ezzel az attitűddel szemben azok, akik a 2. szöveget, Nikolettét találták jobbnak, a téma társadalmi fontosságát, a személyes érintettséget, a meghatódás kiváltását díjazták.

A szövegek műnemének és műfajának megítélése

A második kérdés a műnemi besorolásra vonatkozott, és a következőképpen hangzott: „Ha a három műnem (líra, epika, dráma) felosztása alapján kellene kategorizálni a megtekintett előadásokat, melyikbe sorolná a műfajt? Miért? Kérem, indokolja válaszát!” Erre a kérdésre változatos válaszokat adtak meg az adatközlők: lírának 12 fő, drámának 8 fő, epikának 6 fő jelölte meg a slam poetry előadásokat. Az összesítésben ez azért több, mint 24 fő, mert volt két adatközlő, aki az első és a második előadást más-más műnemként határozta meg; ezekben az esetekben mindkét műnemhez besoroltunk egy-egy szavazatot.

A döntések indoklása elgondolkodtató és izgalmas is egyszerre: az adatközlők magyarázatai rávilágítanak arra, hogy milyen kritériumok alapján kategorizálták a megtekintett szövegeket műnemi szempontból. Akik a lírát emelték ki, jellemzően három kategória mentén sorolták ebbe a műnembe a szövegeket. Ezek a kritériumok a következők voltak (voltak válaszok, amelyekben több is megjelent belőlük):

1) Formai (verses, költői képekkel); például: „a verses forma miatt”; „(azért, mert) mert egészen rövid, vannak benne rímek és a lírára jellemzői költői képek, eszközök”; „költői képek és hasonlatok gyakori használata újfajta nyelvezettel vegyítve”; „sok benne a lírai eszköz”; „az angol megnevezés (slam poetry) miatt [sic!], valamint a rímek okán”.

2) A történet elmesélése, illetve hossza; például: „A lineáris jelleg, és a történetmesélés, illetve a hossz szempontjából”; „történeti jellege miatt”; „a történetmesélés miatt”.

3) Az elért hatás; például: „nem a történet volt a lényeg, hanem a lélekre hatott”.

Látható a fenti válaszokból, hogy több esetben keveredtek bennük a műnemi-műfaji (ha líra, akkor vers és verses jelleg) meghatározás kritériumai.

Azok az adatközlők, akik a drámai jelleg mellett érveltek, a következőket emelték ki: „[...] dilemmákról, [...] az emberi élet körforgásáról szólnak”; „feszültségteremtés”; „az érzelmekre nagyon hatnak, és az embert elgondoltatja”; „Mindkettő egy-egy egyéni, megrázó sorstörténet mutatott be”; „a hangsúlyozás [sic!] és a történetek drámai elmesélése miatt”; „a megjelenő feszültség miatt”; „tragikus és egyben komikus is”; „1. komédia, 2. tragédia”. A válaszokból kirajzolódik,

hogyan az adatközlők egyfelől a téma alapján sorolták a megtekintett előadásokat a dráma műnemébe (az életről szól, megrázó sors történetet mutat be), másrészt a hatás (feszültség, nagy hatás az érzelmekre), harmadrészt – kisebb mértékben – az előadásmód miatt vélték úgy, hogy a dráma műnemébe tartoznak a vizsgált szövegek.

Azok az adatközlők, akik az epika műnemébe sorolták a két előadás szövegét, elsősorban azzal érveltek, hogy az előadók „történetet beszéltek el”; „[...] egy történetet meséltek el”; „[...] mindkettő egy elbeszélte történet”; „az elbeszélte történetek miatt”; „a prózai mivolta miatt” vélik úgy, hogy epikai műveket hallottak. Látható, hogy a műnemi meghatározásban megjelentek műfaji (próza, elbeszélés) kategóriák is érvként a szövegek epika volta mellett.

A harmadik kérdésben az adatközlőknek a két szöveg műfajáról kellett nyilatkozniuk: a kérdőívben nagy kategóriákat adtunk meg, mivel elsősorban annak kiderítése volt a cél, hogy versnek (költészetnek) vagy prózának tartják-e inkább az adatközlők a megtekintett előadások szövegét.

Ennek a kérdésnek az eldöntése egyáltalán nem bizonyult egyértelműnek az adatközlői válaszok alapján. A kapott válaszok egybevágóan a műfaj mint előre meghatározott kategória kérdésének problematikusával.²⁰ A probléma okát Simon Gábor a következőképpen határozza meg:

Van ugyanis egy egyszerű, de annál nehezebben feloldható paradoxona a műfaji kutatásoknak: a konkrét alkotások vizsgálata sematikus és reflektálatlan műfajértelmezést implikál, ugyanakkor a vizsgálat végén annak megfelelően kerül kifejtésre a műfajkonceptió, hogy milyen szövegeket vizsgáltunk, és mit tekintettünk azokban előzetesen műfaji jellemzőknek.²¹

A jelen vizsgálat ezt a paradoxont érzékelve és figyelembe véve kérdezett rá a kérdőívben a megtekintett szövegek műfajára, mégpedig azért, mert arra voltunk kíváncsiak, hogy a hallgatók válaszaik alapján milyen mértékben működnek azok a korábbi: általános és középiskolai tanulmányok során elsajátított, műfajbesorolásra vonatkozó sémák, amelyeket alkalmazniuk kellett a kérdés megválaszolásakor, és amelyek hozzájárulnak a befogadóiattitűd-alakításhoz a műfaji kérdések esetében. Ez a kérdés, illetve a vele kapcsolatban a kérdőívben kapott válaszok rávilágíthatnak ugyanis a slam poetry mint műfaj oktatásának, köz- és felsőoktatásban történő feldolgozásának műfajelméleti kérdéseire is. A kategorizációs határok elmosódása a műfaji besorolás esetében egyértelműen megmutatkozott az adatközlők válaszaiban – ez egybevág a Simon által idézett Fowler-féle megállapítással, amely szerint „A hagyomány teremtette műfaji hasonlóság családi hasonlóságként modellálható, azaz a műfajok kategóriái nem különülnek el élesen”.²²

Ami a 2022. tavaszi kérdőív vonatkozó válaszait illeti, egyfelől voltak olyan adatközlők, akik nem tudtak dönteni, ezért – a már említett kategorizációs elmosódottság miatt – célszerűnek tűnt létrehozni egy olyan kategóriát is, amely a „mindkettő”-re – versre és prózára – egyaránt voksoló adatközlők válaszaikat tartalmazta. Hat ilyen válasz volt, az adatközlők érvelése ebben az esetben

20 Vö. SIMON Gábor, *Áttekintés a műfajkutatás tendenciáiról és lehetőségeiről. Útban egy kognitív szemléletű műfajelmélet felé*, Magyar Nyelv, 2017/2, 146–166.

21 *Uo.*, 147.

22 Alastair FOWLER, *Kinds of literature. An introduction to the theory of genres and modes*, Oxford, Clarendon Press, 1982, 38–50, id. SIMON, *Áttekintés a műfajkutatás tendenciáiról és lehetőségeiről*, 149.

általában az volt, hogy mivel verses (rímes) és prózai (nem rímes) részletek is elhangzottak az előadásokban, tulajdonképpen „keverékműfajról” van szó a két előadás esetében, így nem tudtak dönteni. Ennek a kategóriának az alkategóriájaként jelent meg az a vélekedés – négy esetben –, amely szerint az első előadás (Bárány Bencéé) műfaja inkább vers, mivel rímek is találhatóak benne, míg a másodikban, Dékány Nikolettében nem, tehát az inkább próza. Jól példázza ezt a logikát a következő válasz: „Az elsőt inkább versnek, a másodikat inkább prózának [tartom]. Az elsőben sok volt a rím, dallamosabb volt a szöveg. A másik inkább monológ jellegű volt.”

Érdekes megközelítése volt az elkülönítésnek az a vélemény, amely szerint „az első előadást inkább versesnek éreztem, a megfogalmazásából adódóan. A másodikat inkább prózainak éreztem. Itt egy kerek történet elmesélése elevenedett meg” – tehát a „kerek történet” (a második előadásban a nagypapa életének bemutatása) prózaivá tette az adatközlő szerint a műfajt, míg a „megfogalmazás” (talán a rímek vagy a „kerek történet” hiánya?) verssé tette az első előadást. Azok az adatközlők, akik versként határozták meg a két szöveg műfaját (8 fő), a szövegek rímeivel, dinamikájával, „lüktető ritmusosságával” magyarázták döntésüket. A prózára szavazók (7 fő) döntésüket már nem indokolták ilyen egyértelműen: volt, aki annyit írt csak, hogy „a formaiságok” miatt, míg két esetben elgondolkodtató indoklás született a prózaiság mellett: „prózának [éreztem őket], mert sokkal inkább a történetek domináltak, mintsem az érzelmek kifejezése”, illetve „inkább prózaiak [a szövegek], a hosszuk miatt”. Vagyis úgy tűnik, mintha a „prózaság/prózaiság” kritériumaként egyfelől a „történjen benne valami”, „ne legyen túl érzelmes” (itt ismét a líra műneme interferál a „versesség” kritériumával), illetve a „legyen elég hosszú” tulajdonságok jelentek meg.

A kérdőív fent részletezett eredményei alapján mind a műnemre, mind a műfajra vonatkozó adatközlői válaszok fényében érdemes megfontolni a Mészáros Márton által javasolt, Thienemann Tivadar kidolgozta mediális szempontú felosztás rendszerezési elvének alkalmazását,²³ amelynek segítségével a szerző, a szöveg és a befogadók közötti viszony alapján konstruálódik meg a műalkotás kategorizálása.²⁴ Egybevág ez a kategorizációs elv a Northrop Frye által javasolt műfaji megkülönböztetés elvével is, amely szerint az elkülönítési elvet „[...] a költő és közönsége között fennálló körülmények alapozzák meg” [fordítás tőlem, S. R.].²⁵ A slam poetry műfaja esetében műnemi és műfaji „átmenetiség” figyelhető meg, amely – mint a felmérésben is láthatóvá vált – zavarba ejtő lehet a befogadó számára akkor, amikor nyilatkoznia kell arról, hogy iskolai tanulmányai alapján hol helyezné el a slamszövegeket a műnemi, illetve műfaji tengelyen. A műfaji és műnemi besorolás, kategorizálás esetében megjelenő elmosódott, nem éles határok²⁶ jelenléte is megfigyelhető, amely egybevág Langackernek a nem prototipikus példányokról írt jellemzésével, az ezekhez kapcsolódó a besorolási bizonytalansággal, illetve a kategória tagjainak a prototípushoz való centrum–periféria elven működő hasonlításáról.²⁷ Ez azonban további kiegészítést igényel a

23 THIENEMANN Tivadar, *Irodalomtörténeti alapfogalmak*, Bp., Minerva Társaság, 1930., id. MÉSZÁROS, i. m., 79.

24 Uo.

25 “[...] is determined by the conditions established between the poet and his public” = Northrop FRYE, *Anatomy of Criticism. Four Essays (Collected Works of Northrop Frye)*, Toronto, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2007, 340, id. Réka SÓLYOM, *Analysis and Comments on The Anatomy of Criticism by Northrop Frye* (kézirat), 2014, 5.

26 TOLCSVAI NAGY Gábor, *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*, Bp., Osiris, 2013, 125.

27 Ronald W. LANGACKER, *Foundations of cognitive grammar. Vol. I. Theoretical Prerequisites*, Stanford, California, Stanford University Press, 1987, 17.

slam poetry szövegek befogadási kérdéseinek esetében, mivel ez esetben a kategorizációs folyamatokon kívül feltehetőleg más jelenségek is hozzájárulnak a műnemi és műfaji besorolás terén tapasztalható átfedésekhez és heterogenitáshoz.

Irodalom-, illetve kommunikációelméleti megfontolásokat is érdemes továbbá figyelembe venni a besorolás kérdéseinél: Kulcsár-Szabó Zoltán utal egyfelől McLuhan törvényének azon következményére, amely szerint egy médium „kívülről” ragadható, érthető meg, másfelől szembeállítja a sartré-i lírikussal, aki inkább megfigyelője a médiumnak, amelyben léteznie kellene.²⁸ Megemlíti továbbá a jól ismert jakobsoni „poétikai funkció” működését is, amely ugyan nem korlátozható pusztán a költészetre, elsődleges célja mégis a költőiség – mutat rá a szerző.²⁹ A hangszimbolika, illetve a versszerűség jelenléte teszi tehát „költőivé” a slam poetry szövegeket ennek a megközelítésnek az értelmében. Másfelől viszont Paul de Mannál megjelenik a líra megnyilatkozásként, drámai monológként történő felfogása is – mutat rá Culler.³⁰ E szerint a megközelítés szerint a líra a személyes megnyilatkozás fiktív utánzása. Ez a fikció is érvényesül a slam poetry előadások esetében. A kérdőív eredményei alapján elmondható, hogy ezek a jellemzők meghatározóak voltak az adatközlők műnemi és műfaji meghatározásaiban: a kérdőívet kitöltők személyes megnyilatkozásokat, történeteket láttak, hallottak a színpadon, előre megadott forgatókönyv alapján megkonstruált monológok formájában.

A szövegekben megjelenő szóképek, alakzatok felismerése

A kérdőív negyedik kérdése a két szövegben megjelenő szóképekre, alakzatokra vonatkozott („Milyen alakzatokat, szóképeket ismert fel a szövegekben a megtekintés során? Kérem, sorolja fel az ön számára legemlékezetesebbeket, megemlítve lehetőség szerint minimum 5 példát a szövegekből!”). Ennél a kérdésnél tehát az adatközlők saját megfigyeléseiket írhatták le. A válaszokat áttekintve általános tapasztalatként fogalmazható meg, hogy nagyon kevesen (mindössze 2-3 fő) írtak konkrét példákat, ezért a kérdésnek ez a része nem értékelhető. A hallgatók által felsorolt alakzatok és szóképek tekintetében viszont kirajzolódott egy kép, amely kialakult bennük a két szöveg megtekintésekor: e tekintetben kiderül egyfelől, hogy 1) milyen, prototipikusan szaliens alakzatokat, szóképeket neveztek meg nagy számban az adatközlők, tehát melyek voltak azok, amelyek feltűnőek voltak számukra a két szövegben; másfelől 2) képet kaphatunk két, a kutatás szempontjából fontos jelenségről: a rím és az aposztróf érzékeléséről abban az esetben, amikor irányított kérdés nélkül, pusztán saját megfigyeléseikre hagyatkozva sorolhattak fel az adatközlők jelenségeket a szövegekben.

A két szövegben összesen 22 alakzat- és szóképtípust azonosítottak az adatközlők. A legtöbben az ismétlést nevezték meg (15 említés), ezt követte a fokozás (13 említés), a metafora (12 említés) és a hasonlat (10 említés). Tíz említés alatt egy „cezúra” következett, ugyanis a felsorolást már kevesebben nevezték meg (7 említés), ezt követte az alliteráció (6 említés), a szójáték (5 említés), a rím (4 említés), a felkiáltás (3 említés), az allegória (3 említés), az irónia (2 említés) és az ellentét (2 említés). Voltak olyan retorikai-stilisztikai jelenségek, amelyeket csak egy-egy adatközlő említett

28 KULCSÁR-SZABÓ, i. m., 15.

29 *Uo.*, 20.

30 Jonathan CULLER, *Líraolvasás*, ford. FÜZI Izabella = *Figurák (Retorikai füzetek I.)*, szerk. FÜZI Izabella, ODORICS Ferenc, Bp., Szeged, Gondolat, Pompeji, 2004, 120.

meg, ezek a következők voltak: megszemélyesítés, túlzás, áthajlás, kiszólás (aposztrofé), szünet, elhallgatás, költői kérdés, metonímia, anafora, epifora.

Megfigyelhető, hogy annak ellenére, hogy a rímet mint a „versesség” prototipikus tulajdonságát nevezte meg több adatközlő a harmadik kérdésben, mindössze négyen említették meg konkrétan az alakzatok felismerésének témakörében. Az aposztroféra pedig mindössze egy adatközlő utalt ennél a kérdésnél, amikor még nem irányítottan kapták meg a kérdést, hogy figyeljenek a jelenségre a szövegek megtekintése során.

Az aposztrofé szerepe

A kérdőív utolsó kérdése az aposztrofé megjelenésének, funkciójának felismerésére vonatkozott a két szövegben. Culler az aposztrofét Frye nyomán „a líra jellegzetes trópusa”-ként nevezi meg,³¹ és megjegyzi: a líraértelmezők egyszerűen alakzatként kezelik, Riffaterre pedig a megszemélyesítéssel hozza kapcsolatba. Culler meg is állapítja: „[az aposztroféról] nehezen tehetnénk olyan kognitív vagy transzcendentális kijelentéseket, mint a metaforáról szoktunk: zavarba ejtő, hogy a líra magasztos elhivatottsága egy efféle alakzattól függ, vagy akár csak szorosan hozzá kapcsolódik.”³² Egy másik tanulmányában Culler kiemeli az aposztrofé kiszámíthatatlan, diszkurzív esemény-teremtő erejét:

Bárhogy is, az aposztrophé saját különösségét bevalló szemérmatlensége döntő abból a szempontból, hogy jelöli azt: ami problémaként vetődik fel, az nem egy előre megjósolható reláció jelölő és jelölt, forma és annak tartalma között, hanem egy eseménynek a kiszámíthatatlan ereje. Az aposztrophé nem reprezentációja egy eseménynek; ha működik, akkor megteremt egy fikatív, diszkurzív eseményt.³³

Az adatfelvétel során megtekintett két slam poetry szöveg mindegyikében a fikcionális aposztrofé³⁴ megjelenésére látunk példákat. E típusú aposztrofé megjelenésének pillanatában a megnyilatkozó „Olyan entitásokkal kerül közvetlen nyelvi interakcióba, akikkel erre a nyelvi megismerés korlátaitól való eltekintés nélkül nem nyílna lehetősége: vagy mert – habár hozzá hasonlóan emberi lények – fizikailag nincsenek jelen, vagy mert egyszerűen nem emberi lények” – mutat rá Tátrai Szilárd.³⁵ Meg kell ugyanakkor említeni, hogy a slam poetry előadások esetében az aposztrofé funkcionálása is rendhagyó módon alakul: másképp valósul meg, mint a hagyományos lírában. A szóbeli előadás során ugyanis sok esetben a tényleges diskurzusban, közvetlenül szól ki a hallgatósághoz a beszélő (ld. például Dékány Nikolett közönségmegszólítását: „Szerintem látogassátok meg a nagyapátokat, amíg tehetitek, mert nem mindegy, hogy mikor és hogyan teszitek. Csak úgy

31 Uo., 121.

32 Uo.

33 Jonathan CULLER, *Aposztrophé*, ford. SZÉLES Csongor, Helikon, 2000/3, 387.

34 TÁTRAI Szilárd, *Az aposztrofikus fikció és a közös figyelem működése a dalszövegekben - társas kognitív megközelítés = Nyelv, poétika, kogníció*, 69.

35 Uo.

mondom: holnapután mindenszentek.” (03:04–03:09), más esetekben viszont egy harmadik entitáshoz (a megtekintett előadásokban személyekhez) szól.

Bárány Bence szövege rögtön egy ilyen interakcióval nyit: a „Ketchup, mustár, majonézt? Kérsz hozzá?” (00:04–00:07) kérdés érdekessége, hogy nem a slammertől érkezik, hanem éppen őt kérdezi a fiktív diskurzusban a gyorsétterem dolgozója. Néhány mondattal később, miután a ketchup-mustár-majonéz kiválasztásán történő vívódását érzékelteti, pedig már válaszol is rá a megkérdezett: „Kis ketchupot tegyél rá, légy szíves!” (00:35–00:37). Dékány Nikolett a nagypapát szólítja meg az eltűnt pénztárca keresése közben: „Semmi baj, papa, megkeressük! Mikor vetted észre, hol használtad utoljára? – A válasz: Nem emlékszem” (01:27–01:32). Mindkét slammer szándéka ugyanaz: a rövid történetek elmesélése során megjelenő aposztrofikus megszólításokkal bevonni más szereplőket a fiktív diskurzusba, ezáltal olyan közös figyelmi jelenetet létrehozni, amelyben a közönségük figyelmét „[...] egy mindkettejük számára perceptuálisan feldolgozható, azaz közvetlenül megfigyelhető referenciális jelenetre (nyelvileg megjelenített eseményre, történetre, állapotra) irányítja”.³⁶ Ilyen módon tehát

[a]z aposztrofikus diskurzus megnyilatkozója az interszubsjektív figyelemirányítás keretében egyfelől nemcsak az érzelmeit juttatja kifejezésre, hanem a vélelmeit is, mégpedig annak érdekében, hogy befolyásolja az aposztrofé címzettjének és – a fikció áttételével – az aposztrofénak keretet adó tényleges diskurzus címzettjének vélelmeit.³⁷

Másfelől meg kell jegyezni, hogy a két slammer igyekszik felkelteni a közönség együttérzését – Bárány Bence például a „ketchupos” döntésképtelenség másodperceiben felteszi a kérdést, illetve egy önmegszólítással és -felszólítással meg is válaszolja: „Mondanom kéne valamit? Mondanom kéne valamit!” (00:33–00:34). Dékány Nikolett pedig a nagypapa magányának, esendőségének és saját aggodalmának bemutatása – amelynek a tetőpontja az említett pénztárcakeresős jelenet – után, előadásának legvégén felszólítja a közönséget: „Szerintem látogassátok meg a nagypapákat, amíg tehetitek, mert nem mindegy, hogy mikor és hogyan teszitek! Csak úgy mondom: holnapután mindenszentek” (03:04–03:12). Ezek a közönséghez intézett megnyilatkozások nem sorolhatók a „klasszikus” értelemben vett aposztrofé kategóriájába, hiszen a fizikailag a slammerrel egy térben és időben jelen lévő közönséghez intézett megszólítások, kiszólások ezek. Azért érdemes őket mégis megemlíteni itt, mivel az adatközlők közül néhányan aposztroféként értelmezték és nevezték meg ezeket a kiszólásokat is.

A kapott válaszokra általában jellemző volt, hogy vagy pontosan idézték a két szövegben található aposztrofikus kiszólásokat, vagy csak általánosságban írták körül őket. Előbbire 12 esetben került sor: nem feltétlenül vették észre az adatközlők az aposztrofé összes előfordulását a szövegekben, de legalább egyet, sok esetben pedig többet is idéztek belőlük. Nagyon feltűnőnek bizonyult a Bárány Bence-féle szöveg legelején megjelenő párbeszéd („Ketchup, mustár, majonézt? Kérsz hozzá?”), illetve a Dékány Nikolett-féle szövegben megjelenő, a nagypapához intézett kiszólás, annak is főleg az első mondata („Semmi baj, papa, megkeressük!”). Fentebb említettük, hogy néhány esetben

³⁶ Uo.

³⁷ Uo., 72.

megnevezték az adatközlők a közönséghez intézett felszólítást is aposztrófeként – erre kizárólag Nikolett szövegének az esetében volt példa, amikor a slammer a nagyszülők meglátogatásának fontosságáról beszélt. Mindössze három esetben történt utalás erre a kiszólásra, vagyis az adatközlők – helyesen – a saját megszólításukat már jóval kisebb mértékben tekintették aposztrófikusnak. Arra hét esetben volt példa, hogy konkrétan idézni nem tudták az adatközlők az aposztrófikus alakzatot, de a témájára emlékeztek, és általánosságban nevezték meg (például: „A női előadónál mintha beszélt volna a nagyszülővel.” / „A nagypapa megszólítása [hozzá intézett kérdések, kijelentések].” / „Az első előadásban az elején volt kettő, illetve a végén egy.”). A válaszok között pedig mindössze kettő volt, amikor az adatközlők nem találtak példákat az aposztrófé jelenségére a szövegekben.

Összegzés

A tanulmányban vizsgált két slam poetry előadáshoz kapcsolódó adatközlői válaszokról elmondható: segítségükkel világossá vált, hogy a kérdőíves felmérések nemcsak a slam poetry, hanem a befogadói megismerési folyamatok vizsgálatára is lehetőséget adnak. A jelen kutatásban kiderült egyfelől, hogy a műnemi és műfaji besorolás nem egyértelmű a slam poetry előadások esetében. A kérdőíves felmérés során kapott válaszok rámutattak másfelől arra is, hogy az adatközlők (jelen esetben bölcsészkarra járó egyetemi hallgatók) körében keveredtek a műnemi és a műfaji kategóriák: több esetben is előfordult, hogy a „ha líra, akkor vers” logika mentén kategorizálták a szövegeket az adatközlők; több esetben előfordult továbbá, hogy nem tudtak dönteni, és egyfajta „keverékműfaj”-ként határozták meg a megtekintett előadásokat. Érdekes jelenség volt, hogy a „történetet mesél el” jelleghez egyaránt társították az adatközlők a líra, az epika és a dráma műnemét is: mindhárom esetben többen említették, hogy azért sorolták az adott műnembe az előadásokat, mert történetet vagy történeteket osztott meg a slammer hallgatóságával.

A szóképek, alakzatok felismerésével kapcsolatban prototipikusan jól felismerhető és a közoktatásban is megjelenő jelenségeket ismertek fel a legtöbben: az ismétlések, fokozások, metaforák és hasonlatok megjelenését emelte ki a legtöbb adatközlő a szövegekben. Az aposztrófé jelenségére mindössze egyszer utalt egy adatközlő annál a kérdésnél, ahol szabadon sorolhattak fel alakzatokat, amelyeket felismertek a szövegekben; akkor viszont, amikor a kérdőív kifejezetten az aposztrófé megjelenésére kérdezett, rövid előzetes magyarázat után már jóval többen ismerték fel az aposztrófikus szövegrészleteket a két előadásban.

A jelen felmérés két slam poetry szöveg stilisztikai jellemzőinek befogadásához kapcsolódó adatközlői válaszokra koncentrált. Pilot jellegénél fogva kiindulópont lehet további kutatások elvégzéséhez a témában, mert hozzájárulhat mind a befogadóiattitűd-elemzésekhez, mind a műfaji és műnemi kérdések további vizsgálatához a slam poetry előadások esetében; kitekintést nyújthat továbbá a szövegekben megjelenő szóképek és alakzatok elemzésének témájához is, végső soron tehát elősegítheti a slam poetry műfajához kapcsolódó befogadói megismerési folyamatok mélyebb megismerését és elemzését.

Irodalom

- CULLER, Jonathan, *Aposztrophé*, ford. SZÉLES Csongor, Helikon, 2000/3, 370–389.
- CULLER, Jonathan, *Líraolvasás*, ford. FÜZI Izabella = *Figurák (Retorikai füzetek I.)*, szerk. FÜZI Izabella, ODORICS Ferenc, Bp., Szeged, Gondolat, Pompeji, 2004, 119–131.
- FOWLER, Alastair, *Kinds of literature. An intorduction to the theory of genres and modes*, Oxford, Clarendon Press, 1982.
- FRYE, Northrop, *Anatomy of Criticism. Four Essays (Collected Works of Northrop Frye)*, Toronto, University of Toronto Press, Scholarly Publishing Division, 2007.
- KULCSÁR-SZABÓ Zoltán, *Irodalmiság és medialitás a költészetben = Uő, Metapoétika. Nyelvszemlélet és önprezentáció a modern költészetben*, Bp., Pozsony, Kalligram, 2007, 13–54.
- KUNA Ágnes, SIMON GÁBOR, *Műfaj, szövegtípus, szövegfajta. Nézőpontok, kategóriák, modellek a szövegnyelvészeti kutatásban*, Magyar Nyelv, 2017/3, 257–275.
- LANGACKER, Ronald W., *Foundations of cognitive grammar. Vol. I. Theoretical Prerequisites*, Stanford, California, Stanford University Press, 1987.
- MÉSZÁROS Márton, *A slam poetry mint műfaj és/vagy médium*, Partitúra, 2020/2, 77–88.
- SIMON, Gábor, *On Patterns of Intersubjective Cognition in Didactic Poetry*, Logos & Littera. Journal of Interdisciplinary Approaches to Text, 2016/3, 90–112.
- SIMON Gábor, *Áttekintés a műfajkutatás tendenciáiról és lehetőségeiről. Útban egy kognitív szemléletű műfajelmélet felé*, Magyar Nyelv, 2017/2, 146–166.
- SÓLYOM Réka, *Analysis and Comments on The Anatomy of Criticism by Northrop Frye* (kézirat), 2014.
- SÓLYOM Réka, *A kérdőíves felmérések szerepe kognitív szemantikai és stilisztikai elemzésekben = Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*, szerk. DOMONKOSI Ágnes, SIMON Gábor, Eger, Líceum, 2018, 197–209.
- SÓLYOM Réka, PAP Andrea, *Magyar költők megidézése. Két slam poetry szöveg empirikus vizsgálatának tanulságai = Líra, poétika, diskurzus*, szerk. LACZKÓ Krisztina, TÁTRAI Szilárd, Bp., ELTE Eötvös József Collegium, 2021, 273–292.
- STEEN, Gerard, *Genre between the humanities and the sciences = Bi-Directionality in the Cognitive Sciences*, eds. Marcus CALLIES, Wolfram R. KELLER, Wolfram R., Astrid LOHÖFER, *Amsterdam–Philadelphia, John Benjamins*, 21–41.
- TÁTRAI Szilárd, *Az aposztrofikus fikció és a közös figyelem működése a dalszövegekben - társas kognitív megközelítés = Nyelv, poétika, kogníció. Elmélet és módszer a poétikai kutatásban*, szerk. DOMONKOSI Ágnes, SIMON Gábor, Eger, Líceum, 2018, 65–78.
- THIENEMANN Tivadar, *Irodalomtörténeti alapfogalmak*, Bp., Minerva Társaság, 1930.
- TOLCSVAI NAGY Gábor, *Bevezetés a kognitív nyelvészetbe*, Bp., Osiris, 2013.
- VASS Norbert, *Kis hazai slamtörténet, avagy a text-tusák kontextusa*, Szépirodalmi Figyelő, 2012/12, 37–51.

Források

- <https://simonmarton.wordpress.com/2012/06/08/kedvencek-temetoje-margo-slam-poetry-szovegek-jozsef-attila-nemes-nagy-agnes/> (letöltve: 2020. január 16.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=1PZE-CIWA2g> (letöltve: 2022. január 17.)
- <https://www.youtube.com/watch?v=qiwXJkiK3ik> (letöltve: 2022. január 17.)
- slampoetry.hu